

Acteku kaija *Larus atricilla* – negaidīta iecelotāja no Ziemeļamerikas un jauna suga Latvijā

JURIS LIPSBERGS

LU Bioloģijas institūts, Miera ielā 3, Salaspili, LV-2169; ornlab@latnet.lv

ANDRIS EGLĪTIS

Žurnāls MMD, Hospitāļu ielā 36-28, Rīgā, LV-1013; andris@alnis.lv

Kaut gan formāli šo rakstu sacerējis pirmais no autoriem, rakstam tomēr lemts nākt gaismā līdzautorībā ar Andri Eglīti, kura loma šajā novērojumā nav apšaubāma.

2006. gada 21.jūnija pēcpusdienā devāties izbraukumā uz Liepājas ezera apkaimi, lai kādā mākslīgajā ligzdā apgredzenotu jūras ērgļa *Haliaeetus albicilla* mazuļus. Šo ieceri istenojuši, 22.jūnijā ap pusdienas laiku mājupceļā pietājām pie Liepājas ostas ziemeļu mola. Šeit notekudeņu ieplūdes vietā jūrā pulcējās lielo ķiru *Larus ridibundus* bariņš – ap 35–40 putnu. Barību meklējot, tie viegli šūpojās nelieklajos vilņos vai arī lidinājās šurpu turpu. Andris nesteidzīgi novietoja statīvu, uzstādīja aparatūru un uzsāka fotografēšanu. Nekādus citus, interesantākus putnus apkārtne nemanīja. Lietojot līdzpaņemto prizmatisko binokli ar astoņreizīgo palielinājumu, arī pats sāku vērot šos parastos putnus. Pēc kāda brīža Andris vērsās pie manis, jautādam, vai es redzu to melngalvaino īpatni, domājams, melngalvas kaiju. Atbildēju, ka arī manu uzmanību tā ir piesaistījusi jau apmēram pirms minūtes un ka, manuprāt, tā tiešām varētu būt *Larus melanocephalus* (melngalvas kaija). Kaut arī visai nejauši un īpaši nemeklējot, mēs būsim sastapuši sev jaunu un līdz šim dabā vēl neredzētu kaiju sugu, kura Latvijā konstatēta tikai dažas reizes (Verners 1981; Eddie Fritze, pers. ziņojums u.c.).

Nekādu putnu noteicēju mums klāt nebija. Kad Andrim likās bildēts gana, gandarīti par šo novērojumu, devāties prom. Vēl pārcilājām atmiņā mūsu zināšanas par šo maldu viesi, kura ligzdošanas areāls plešas patālu no Latvijas – Melnās jūras un Vidusjūras reģionā... Rīgā pārradāmie tikai vēl vakarā. Tad sekoja Ligo svētki, Jāņu diena, vārdu sakot, vairākas

brīvdienas, kas mūs abus aizvirzīja citās gaitās un uz kādu laiku lika pilnīgi piemirst par šo neikdienišķo novērojumu.

Kad beidzot ieltūkojos kādā (turklāt attēlu krāsu ziņā ne sevišķi kvalitatīvā) putnu noteicējā, jutos vilies, jo uzreiz pamanīju tur attēlotās melngalvas kaijas neatbilstību mūsu novērotajam putnam. Novērotajai kaijai mugura bija izteikti tumša. Turpretī attēlā redzamajai melngalvas kaijai tā bija iekrāsota pārlieku gaiša, tāda kā izbalējusi. Iespējams, naivi izklausās, taču tobrīd tiešām nodomāju, ka pie vainas varētu būt bijis mākslinieks, vai arī tā ir tipogrāfiska kļūme. Cerībā ieraudzīt kvalitatīvāku un novērotajai kaijai atbilstošāku attēlu, jau krietni vēlāk (tikai 26.jūnija vakarā) sāku pārlūkot citus putnu noteicējus un pēkšņi nācu pie nešaubīgas atziņas, ka mūsu novērotā kaija nebūt nav bijusi sākotnēji iedomātā melngalvas kaija, kam tiešām mugurai vajadzētu būt gaišai, nevis tumšai, kāda bija Liepājā novērotajai. Kad nonācu līdz Ziemeļamerikas putnu noteicējam (Robbins *et al.* 1966), vairs nebija ne mazāko šaubu par to, ka mūsu novērotā kaija ir viena no divām pēc izskata vislīdzīgākajām Amerikas melngalvaino kaiju sugām – *Larus pipixcan* vai *Larus atricilla*. Šo secinājumu izdarīju pēc šādu novērotās kaijas pazīmju kopuma: melna galva, tumša mugura ar baltu laukumiņu tās lejasdaļā, balti loki ap acīm, sarkanīgs knābis, aptuveni lielā ķira augumā. Vēl cita Amerikas melngalvainā kaija – *Larus philadelphia*, kas arī iecēlo Eiropā, atkrita uzreiz vairāku pazīmju neatbilstības dēļ (melns knābis, trūkst baltā punktveida plankuma muguras lejasdaļā).

Izskatā visai līdzīgo putnu – tā dēvēto diviņšugu – vizuālā atšķiršana reizēm ir grūta vai neiespējama, ja nav redzētas noteiktu ķermeņa daļu apspalvojuma sīkas detaļas. Konkrētajā

Acteku kaija *Larus atricilla* kopā ar lielo ķiri Liepājas pludmalē. Foto: A. Eglītis

gadījumā ļoti svarīgi būtu redzēt kaijas izplesta spārna (precīzāk – primāro lidspalvu) galus. Sugai *L. pipixcan* lidojumā (no virspuses) spārna gals izskatās uzkrītoši kontrastains – pati smaile balta, aiz tās iezīmējas melns trijstūris, aiz kura labi redzama balta šķērsjosla (pēc Robbins *et al.* 1966). Sakļautam spārnā 1. pakāpes lidspalvu baltie gali uz melnā fona veido palielus baltus raibumus (pēc Svensson *et al.* 1999). Turpretī sugai *L. atricilla* spārngals lidojumā ir tumšs ar šauru baltu apmali, ko veido lidspalvu gali, bet sakļautam spārnā lidspalvu gali uz tumšā fona iezīmē dažus sikus, baltus punktiņus.

Ar bažām atskārtu, ka Liepājā novēroto kaiju redzēju tikai ūdenī peldam un arī liedagā īslaicīgi iznākam, bet nemaz neredzēju lidojam. Tūlīt pat piezvanīju Andrim, lai uzklausītu iespējamus viņa komentārus par mūsu novērotās kaijas spārnu galiem. Diemžēl arī Andris atzinās, ka bildējot viņš koncentrējās galvenokārt uz pašu procesu un sīkas putna ķermeņa apspalvojuma nianses neievēro. Tādējādi dilemma joprojām palika – *pipixcan vai atricilla?* Atlika cerēt, ka viss noskaidrosies tad, kad būs gatavi attēli. Taču

izejamo dienu dēļ attēlu izgatavošana ievērojami aizkavējās un uz tiem vēl nācās pagaidīt.

Situāciju saasināja apstākļi, ka interneta mājas lapā www.putni.lv jau bija nonākusi aplamā ziņa par mūsu it kā novēroto melngalvas kaiju. Tā gan nebija mūsu vaina, jo par šo novērojumu vēl nemaz nebijām oficiāli ziņojuši. Laikam bija notikusi nejauša informācijas noplūde par pašu novērotāju vēl līdz galam neizvērtēto faktu. Taču būtu visai nelāgi, ja kāds apmāts putnu vērotājs mūs tieši tagad apsteigtu un vainotu nespējā pareizi noteikt sugu, turklāt tādu retumu “pērli” kā sugu, kas Latvijā pirmoreiz iecelojusi no Ziemeļamerikas! Tāpēc, pie pareizas atziņas patstāvīgi un bez jebkādiem konsultantiem nonācis, rikojos nekavējoties un negaidot, kamēr vēl tikai taps izgatavotas fotogrāfijas. Tūdaļ pat, burtiski pusnaktī no 26. uz 27. jūniju, centos sazvānīt mājas lapas veidotāju un retumu komisijas priekšsēdētāju vienā personā – Agri Celmiņu, lai viņam personīgi visu paziņotu. Vēl svarīgāk tas bija tādēļ, ka jau 27. jūnija rītā biju ieplānojis doties uz Engures ezeru, nesagaidot galigos pierādījumus, proti, fotoattēlus, kas liecinātu

par novērotās kaijas piederību vienai no manis jau iepriekš nosauktajām Ziemeļamerikas kaiju sugām. Agrim vien atliktu to apstiprināt, jo cita varianta vienkārši nebija.

Mans pirmais pusnakts zvans Agri gan it kā sasniedza, taču samieļojusies balss kaut ko nomurmināja un savienojums pārtrūka. Mani turpmākie izmisīgie pūliņi sazināties bija nesekmīgi, jo tālrunis izrādījās izslēgts... Agri sazvanīju tikai nākamajā (27.jūnijā) rītā, jau būdams Bērziemā. Īsumā izklāstīju savus iepriekšminētos argumentus par novērotās melngalvainās kaijas varbūtējo sugas piederību, uzsvērdams, ka mūsu galvenie pierādījumi vēl ir rezervē, taču jau pēc nedaudz stundām arī tos viņš saņēms.

Ap pulksten 14:00, jau pēc solīto fotoattēlu saņemšanas un skrupulozas izpētes, Agris atzvanīja uz Bērziem un svinīgā balsī pavēstīja, ka pie Liepājas ostas mola novērotā kaija tik tiešām ir *Larus atricilla*. Šī kaija sastopama Ziemeļamerikas austrumu piekrastē, kur ligzdo no Jaunskotijas, Menas un Masačūsetas uz dienvidiem līdz Meksikas liča piekrastei, Karību jūras reģionam un Venecuēlas piekrastei (Harrison 1983). Sastopamas 2 pasugas: *L. atricilla megalopterus* ligzdo ziemeļaustrumu un centrālajā Amerikā, bet *L. atricilla atricilla* – Karību jūras salās (Lewington *et al.* 1991). Vēlāk šai sugai tika dots arī latviskais nosaukums – acteku kaija. “Neskaldot matus” diskutējās par to, kāds šai

kaijai sakars ar actekiem, var vien nopriecāties par šo nosaukumu, jo tas mums, latviešiem, arī pavēsta, no kuras puses šī viešņa nāk. Labi vien ir, ka to nenosauca (kā, piemēram, amerikāņi un angļi) par smējējkaļu (Laughing Gull), jo uz šo nosaukumu (vai titulu) pretendējušas un turpinās pretendēt jo daudzas kaiju sugas visās pasaules malās, kaut arī joprojām nav skaidrs, kura no šīm sugām būtu tā istākā smējēja.

Ir ziņas (Lewington *et al.* 1991), ka kaimiņzemēs – Polijā, Zviedrijā, Dānijā – acteku kaija konstatēta tikai dažas reizes. Vēl piebilstams, ka šī kaiju suga pat nebija minēta to Latvijai prognozēto 50 putnu sugu sarakstā, kuras pie mums vēl nav konstatētas, bet būtu visticamāk sagaidāmas. Tagad mūsu novērotā acteku kaija ir kļuvusi par 334. putnu sugu, kas reģistrēta Latvijas teritorijā. Protams, ka mūsu pūliņus un panākumus šīs kaiju sugas piederības meklējumos ievērojami atviegloja arī tas, ka novērotais putns bija vecs īpatnis relatīvi viegli atpazīstamajā (salīdzinot ar citu vecuma grupu putniem) vasaras tērpā.

Visbeidzot, jo liels paldies Agrim Celmiņam par palīdzību šīs tālīnās viešņas sugas piederības galīgajā noskaidrošanā un publiskošanā. Šoreiz mums ar Andri Eglīti tiešām ļoti paveicās, jo istajā laikā atradāmies istajā vietā.

Lai veicas arī Jums!

Summary

Laughing Gull *Larus atricilla* – new species in Latvian fauna

One specimen of Laughing Gull *Larus atricilla* in adult breeding plumage was observed and photographed on June 22, 2006 in Liepāja harbour together with 35–40 Black-headed Gulls *Larus ridibundus* near the sewage outflow. It is the first case of observation of this species in Latvia.

Literatūra

- Lewington I., Alström P., Colston P. 1991. A field guide to the rare birds of Britain and Europe. Harper Collins Publishers, 448.
- Harrison P. 1983. Seabirds and identification guide. Croom Helm Ltd, A.H. and A.W. Reed Ltd. 448.
- Robbins C.S., Bruun B., Zim H.S. 1966. A guide to field identification Birds of North America. New York, Golden press, 340.
- Svensson L., Grant P.J., Mullarney K., Zetterström D. 1999. Der neue Kosmos-Vogelführer. Stuttgart, KosmosVerlag, 400.
- Verners A. 1981. Melngalvas kaija (*Larus melanocephalus* Temminck) – jauna suga Latvijas faunā. – Retie augi un dzīvnieki. Rīga. 45.– 46.
- Wetlands International. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wetlands International Global Series 2002, No.12. Wageningen, The Netherlands, 226.

Papildinājums par acteku kaijas izplatību J. Lipsberga un A. Eglīša rakstam

Acteku kaija *Larus atricilla* ir izteikta jūru un okeānu piekrastes kaija. Izplatīta gar Ziemeļamerikas Atlantijas piekrasti, Karību jūras reģionā un Klusā okeāna piekrastē no Kalifornijas līdz Meksikai. Kolonijas parasti izvietotas tiešā jūras tuvumā uz salām un sālsūdens mitrājos. Ligzdotāju skaits vismaz Atlantijas piekrastē pēdējos 40 gados ir pieaudzis, vietām pat dubultojies, un areāls paplašinājies uz ziemeļiem līdz Kanādai. Ziemā daļa putnu uzturas ligzdošanas areālā, bet tālākās ziemeļu populācijas pārvietojas uz Centrālamerikas piekrastēm, sasniedzot Peru un Brazīlijas ziemeļu daļu (del Hoyo *et al.* 1996, Olsen, Larsson 2004, Mid-Atlantic/New England/Maritimes 2006). Kā reta, bet regulāra iecelotāja acteku kaija sastopama arī Rietumeiropā, galvenokārt Lielbritānijā, kur periodā no 1966. līdz 2004. gadam reģistrēti 97 novērojumi jeb vidēji 2 novērojumi gadā (Robinson 2005). Tomēr 2005. gada rudenī novērojumu skaits

Rietumeiropā sasniedza līdz šim nepieredzētu apjomu. Apvienotajā Karalistē vien novembra pirmajā pusē ik dienas ziņoti no 10 līdz pat 25 īpatņi. Portugālei piederošajās Azoru salās rudens periodā kopumā ziņoti ap 20, Spānijā un Francijā ap 10 īpatņi. Tā paša gada decembrī acteku kaija pirmo reizi novērota Šveicē (visas ziņas pēc Tarsiger.com). Šāda statistika liecina par izteiktu invāziju Rietumeiropā un palielinātu iecelšanas potenciālu arī Baltijas jūras reģionā sekojošajā ziemā un 2006. gada vasarā, ko arī pierādīja novērojums Liepājā. Īpatnēji tomēr, ka ne Zviedrijā, ne Somijā (valstis ar samērā lielu putnu vērotāju skaitu) acteku kaija šajā periodā nav novērota (pēc šo valstu putnu vērošanas datu lapām internetā). Citās kaimiņvalstīs – Lietuvā un Igaunijā – acteku kaija līdz šim nav novērota, bet Somijā zināms tikai viens novērojums 1997. gada maijā (Lindroos 1998).

AGRIS CELMIŅŠ

Literatūra un internets

- del Hoyo J., Elliott A., Sargatal J. (eds) 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoatzin to Auks. Barcelona: Lynx Edicions.
- Lindroos T. 1998. Rariteetikomitean hyväksymät havainnot vuodelta 1997. – Linnut 25(6): 8–27.
- Mid-Atlantic/New England/Maritimes. 2006. Waterbird conservation plan. Species profiles. *Larus atricilla*. Internets – http://www.fws.gov/birds/waterbirds/MANEM/PDFs/LAGU_final1.pdf (skatīts 29.10.2006.).
- Olsen K. M., Larsson H. 2004. Gulls of North America, Europe and Asia. Princeton University Press.
- Robinson R. A. 2005. BirdFacts: profiles of birds occurring in Britain & Ireland (v1.1, Jan 2006). BTO Research Report 407, BTO, Thetford. Internets – <http://www.bto.org/birdfacts> (skatīts 29.10.2006.).
- Tarsiger.com. 2006. <http://www.tarsiger.com> (skatīts 29.10.2006.).
- Today's Birds – Recent sightings from Sweden. 2006. <http://www.artportalen.se/birds/todays.asp> (skatīts 29.10.2006.).